

**ХОТЫН ТУХАЙ ГАДААДЫН ЗАРИМ УЛС ОРНЫ ҮНДСЭН ХУУЛЬД
ЗОХИЦУУЛСАН БАЙДАЛ** (Харьцуулсан судалгаа)

Ц. Товуусүрэн, Б. Буяндэлгэр, П. Амаржаргал, Б. Хатантуул

УИХ-ын Тамгын газрын Нарийн бичгийн дарга С.Магнайсүрэнгийн захиалгаар “Хотын тухай гадаадын зарим улс орны Үндсэн хуульд зохицуулсан байдал” сэдэвт харьцуулсан судалгааны ажлыг Судалгааны төвийн ахлах судлаач Ц.Товуусүрэн, Б.Буяндэлгэр, судлаач П.Амаржаргал, Б.Хатантуул нарын бүрэлдэхүүнтэй баг гүйцэтгэв.

Энэхүү судалгааг хийхдээ гадаадын санамсаргүй сонгосон 19 орны Үндсэн хуулийн Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн өөрөө удирдах байгууллага гэсэн бүлэгт хотын тухай асуудал тусгалаа олсон эсэхийг харуулахын тулд тэдгээр улс орнууд засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн хувьд яаж хуваагддаг тухай зүйл заалтуудад голлон анхаарсан бөгөөд мэдээллийн бусад эх үүсвэрээс одоогийн байдлаар хуулийн дагуу байгуулагдсан муж, бүсийн тоо, түүний бүрэлдэхүүнд орж байгаа хотуудын талаар олж харуулах зорилго тавьсан болно.

Судалгааны дүгнэлт.

1. Судалгаанд хамрагдсан 19 улсын хүрээнд авч үзэхэд Унгар, Лаос, Киргиз, Куба, Нидерланд, Португаль, ОХУ, Румын зэрэг 8 улс Үндсэн хуульдаа хот гэсэн нэрийг оруулсан байгаа боловч засаг захиргааны хамгийн том нэгжийн хэмжээнд тооцогдох хотын шалгуурыг хуулиар тогтоодог болох нь тодорхой байна. ОХУ нь Үндсэн хуульдаа “улсын зэрэглэлтэй хот” гэж заасан бөгөөд Холбооны субъектын тухай хуулиараа Москва, Санкт-Петербургийг л холбооны субъект болгосон байна. Үндсэн хуульдаа хот засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж байх тухай заагаагүй, ерөнхий заалттай улс орнуудад хотыг парламентын баталсан хуулийн дагуу засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж болгосон, мөн нэгжийн төв нь байхаар тогтоосон улс орнууд судалгаанд хамрагдсан орнуудад нийтлэг байна.
2. Улс орнуудын Үндсэн хуульд хотын эрх зүйн асуудлыг ихэвчлэн тодорхойлон заагаагүй байгаа бөгөөд хотууд ихэнхдээ мужийн бүрэлдэхүүнд багтдаг байна.
3. Улс орнуудын Үндсэн хуульд хотын талаар “хотын эрх зүйн байдлыг хуулиар тогтооно” гэж гол төлөв заасан байгаа нь өнгөц харахад хангалтгүй мэт боловч цаана нь хотын эрх зүйн байдлыг тогтооход өргөн хүрээний эрх мэдэл парламентад үлдэж байгаа юм.
4. Монгол Улсын Үндсэн хуульд тусгагдсан “хотын талаархи зохицуулалтууд” нь нэг талаас тодорхой болсон юм шиг атлаа тодорхой зохицуулалт хийх гэхээр хязгаарлаад байгаад л асуудлын гол нь оршиж байна.
5. Улс орнуудын Үндсэн хуульд хотуудын эрх хэмжээг тусгайлан заагаагүй ч Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийг байгуулахдаа хотуудын нэрээр байгуулдаг хандлага нэлээд нийтлэг байна.
6. Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн төв нь томоохон хотууд байх хандлага ч нэлээд нийтлэг байна.
7. Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн нутаг дэвсгэрт орших хотын эрх хэмжээг нэмэгдүүлдэг хандлага ч байдаг юм байна. Жишээ нь: Улсын хэмжээнд мужийн, мужид дүүргийн эрх хэмжээ бүхий хот гэх мэт. Ийм зохицуулалтыг Үндсэн хуулиар

биш Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуулиар зохицуулдаг байна.

8. Дээр дурдсан хандлагыг улс орнуудын нийтлэг жишиг гэж үзэн **Үндсэн хуулийн холбогдох заалтыг энэхүү жишгийн дагуу засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн талаар нийтлэг заалттай болгон тэдгээрийн бүтэц, зохион байгуулалт, эрх зүйн байдал, хилийн заагийг хуулиар тогтооно** хэмээн тогтоовол өнөөдөр манайд тохиолдож байгаа хотын эрх хэмжээний асуудал, баг, хорооны түвшинд Засаг даргын сонгууль явагдах эсэх, ер нь засаг захиргаа нутаг дэвсгэрийн доод шатны нэгжүүдийн удирдлагыг зохион байгуулалтын хэлбэр болгох, эсэх, бусад шийдвэрлэхэд бэрхшээлтэй байгаа асуудлыг ч шийдэхэд Үндсэн хууль саад болохгүй байх нөхцөл бүрдэнэ гэж үзэж байна
9. Хотын талаархи үндсэн ойлголт, шалгуурын талаар **“Орон нутгийн хөгжлийн шалгуур үзүүлэлтийн тухай, бусад орны туршлага”** УИХ-ын Тамгын газрын Судалгааны төвийн зарим судлаачдын хийж гүйцэтгэсэн судалгааны ажилд гаргасан дор дурдсан мэдээллийг анхааран үзэж шийдвэр гаргах нь зүйтэй юм.

“Орон нутгийн хөгжлийн шалгуур үзүүлэлтийн тухай, бусад орны туршлага”

УИХ-ын Тамгын газрын судалгааны төвийн зарим судлаачдын хийж гүйцэтгэсэн судалгааны ажилд “Аливаа улс орны засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн хуваарийн олон улсын хэмжээнд нэгдсэн шалгуур стандарт байхгүй ч ерөнхий зарчим, зүй тогтлыг анхаарахыг зөвлөдөг байна. Дэлхийн улс орнуудын засаг захиргааны бүтэц, хувиарлалтыг ерөнхийд нь авч үзвэл:

- Хот/Urban/
- Тосгон, хөдөө /rural/ гэсэн 2 ерөнхий төрөлд хуваагдаж байна.

“Хот” хэмээх ойлголтыг олон улсын түвшинд засаг захиргааны нэгж, муж хэмээх ойлголтуудаас салангид авч үздэг. Хот болон засаг захиргааны стандартыг тухайн улс орнуудын улс төрийн тогтолцоо, эдийн засгийн бүтэц, соёл заншил, газар нутаг, цаг уур хүн амын тоо гэх мэт зүйлсээс шалтгаалж нэг улсын 2 өөр хотод ч ижил стандарт баримтлах боломжгүй гэж үздэг байна.

Аливаа суурин газрыг хот гэж үзэхийн тулд хүн амаар нь хамгийн түрүүнд ангилал тогтоодог. НҮБ-ийн тодорхойлсноор: 1990-ээд оны үед Хүн амын хувьд 20 мянган хүнтэй бол жижиг хот (urban), 100 мянгаас дээш хүн амтай бол хот (city) хэмээн үзэж байсан бол орчин үед жижиг хотыг 15 мянган хүн амтай болгож буулгажээ. Хамгийн багадаа ийм хэмжээний хүн амтай байж л эдийн засаг, төсвийн хувьд бие даан оршин тогтнох боломжтой хэмээн үздэг байна.

Энэ тооны хязгаар бол Монгол улсын хувьд хүн амын тоог хот суурин газар амьдарч байгаа иргэдтэй харьцуулж үзэхэд тохиромжтой байж болох үзүүлэлт юм. Хот бие даасан, төсвөө өөрөө бүрдүүлж оршин тогтнож чадаж байхын тулд:

- Байнгын оршин суугч хүн ам нь харьцангуй олон байх;
- Хөдөө аж ахуйгаас бусад үйлдвэрлэл, үйлчилгээний салбар сайн хөгжиж, зөвхөн түүн дээрээ тулгуурлан оршин тогтнодог аж үйлдвэржсэн суурин газар байх; (Анхандаа хотуудыг тодорхой нэг томоохон үйлдвэрийг дагаж байгуулж байсан бол орчин үед аль болох эдийн засгийн байдлаар нь төрөлжүүлж аль нэг тодорхой салбараас хараат бусаар оршин тогтнох нөхцлийг хангахад анхаарах болсон).
- Аль нэг засаг захиргааны нэгжийн нутаг дэвсгэрт оршиж төрөөс олгосон тодорхой эдэлбэр газартай байх гэх мэт шинжүүдийг агуулсан байх шаардлагатай юм.

Дээр дурьдсан байгаль орчин, экологийн хамгааллыг хангах, хүн амын эрүүл орчинд амьдрах нөхцлийг хангаж байхын тулд эдэлбэр газартай хотын газар нутгийг үндсэн 3 хэсэгт хувааж үздэг.

1. **Хөгжлийн идэвхтэй бүс:** Энэ бол голлох үйлдвэрлэл, үйлчилгээний салбар болон хотын захиргаа гэх мэтээр төсвийг бүрдүүлэх гол эх үүсвэрүүдийг багтаасан хэсэг юм.
2. **Хотын ногоон бүс:** Энэ нь ногоон байгууламжаасаа тусдаа ойлголт ба тусгайлан тогтоосон амралт, соёлын бүс байдаг. Энд ямар нэгэн үйлдвэрлэл явуулахыг хориглох ба үйлчилгээний томоохон бүсийг бий болгосон байна.
3. **Дагуул бүс:** Энэ нь голчлон дагуул хот эсвэл орон сууцны хороолол гэх мэтээр тодорхойлогддог.

Хотыг байгуулах, бий болгохын тулд үндсэн 2 шатыг дамжих, эсхүл энэ 2 ажлыг заавал гүйцэтгэсэн байх ёстой гэж үздэг. Үүнд:

1. **Хотын доорх инженерийн байгууламжийг бий болгосон байх.** Хүний эрүүл, аюулгүй амьдрах боломжийг бүрдүүлж аливаа байгалийн болоод нийгмийн эрсдэлээс хамгаалах бүхий л байгууламжийг бий болгох шаардлагатай.
2. **Газар дээрхи дэд бүтцийг бий болгох.** Энэ нь хүний аюулгүй, тухтай, эрүүл орчинд амьдрах, хөдөлмөрлөх эрхээ эдлэхэд зориулсан авто зам, цахилгаан, шугам сүлжээ гэх мэтийг байгуулсан байх, тэр нь байгаль орчинд хор нөлөөгүй байх.

Дээр дурьдсан үе шат (үйл ажиллагааны дараалал)-аас харж байхад хамгийн ихээр анхаарч байгаа асуудал бол **байгаль орчны хамгаалал** болж байна. Хүн ам хэдий чинээ хот суурин газарт төвлөрч амьдарч эхэлнэ, төдий чинээ байгаль орчинд үзүүлэх хор нөлөөл их болдог. Ялангуяа, дэлхийн улс орнуудын хотжих процесс, хот суурин газрын үйлдвэржилт, хүн амын өсөлтөөс шалтгаалж сүүлийн жилүүдэд дэлхийн дулаарал ихээр явагдаж байгааг олон улсын байгууллагууд цохон тэмдэглэж байгаа.

Ийнхүү хотыг байгуулсаны дараахь байгаль орчны асуудлууд тавигдаж байгаа ч хотыг өөрийг нь барьж байгуулахад тооцвол зохих байгаль орчны асуудал байдаг. Өөрөөр хэлбэл, хотод амьдарч байгаа иргэдийн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах нөхцлийг бүрдүүлэхийн тулд байгаль орчны нөлөөллөөс хамгаалахад дараахь зүйлсийг харгалзаж үзэх юм. Үүнд:

- Усны нөөц
- Мөнх цэвдэг
- Газар хөдлөлтийн идэвхжил
- Байгалийн гэнэтийн үзэгдэлд өртөх магадлал

Хот суурин газар хөгжихийн хэрээр засаг захиргааны нэгж бүтцэд ч тодорхой өөрчлөлт гардаг гэж үздэг. Улс орнуудын хот байгуулах гол шалгуур нь хүн ам, нийгэм эдийн засгийн өсөлт, нэг хүнд ногдох ДНБ, ажлын байрны хангагдсан байдал зэрэг байдаг. Эдгээр нөхцөл байдлыг харгалзан Монгол орны хот, суурингуудыг үнэлэхэд нийт хот суурины 34.7 хувь нь тохиромжтой, 51.5 хувь нь хязгаарлагдмал тохиромжтой, 11.1 хувь нь тохиромжгүй гэсэн ангилалд багтаж байна. Хязгаарлагдмал тохиромжтой гэсний учир нь дээрхи шалгууруудыг бүрэн хангаж чадахгүй, аль нэг нь “зөрчилтэй” байгаа юм” гэсэн байна.

Гадаадын зарим улс орны Үндсэн хуульд хотын талаар зохицуулсан нь

Судалгааны багийн судалгаанд хамруулсан Ази, Америк, Африк, Европ тивийн гол төлөв төрийн байгууламжийн хувьд нэгдмэл улсуудын хувьд Үндсэн хуулийн Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн хуваарьт хотын тухай заалтууд дор дурдсан байдлаар тусгагдсан байна.

1. Унгар Улс**Үндсэн хууль. IX бүлэг. 41 дүгээр зүйл. Засаг захиргааны нэгж**

1/ Унгар Улс нийслэл, тойрогт хуваагдах бөгөөд , цаашид хот, коммун гэсэн засаг захиргааны нэгжид хуваагдана.

2/ Нийслэл дүүрэгт хуваагдах ба хот дүүрэгтэй байж болно.

71 дүгээр зүйл. Сонгууль

Парламентын гишүүд нутгийн өөрөө удирдах байгууллагын гишүүд, нийслэл, бусад нэгжийн мэрийг нийт ард түмнээс шууд нууц, тэгш эрхийн үндсэн дээр сонгоно.

Нэмэлт мэдээлэл: Унгар Улс 19 тойрог, нийслэлд хуваагдах бөгөөд тойргийн нэр нь төвийнхөө нэртэй ихэвчлэн давхцахгүй. 1996 оноос 19 тойргийг 7 бүсд хамааруулан бүлэглэсэн байна. Будапешт дэд бус нутагт хамаарна. Түүнчлэн 23 хотын эрх хэмжээтэй байх бөгөөд анхан шатны нутаг дэвсгэрийн нэгжээс давуу эрхтэй, гэхдээ тухайн тойрогтоо хамааралтай байдаг.

2. Намиби Улс**Үндсэн хуулийн 102 дугаар зүйл. Бүс нутаг, орон нутгийн өөрөө удирдах байгууллагын бүтэц.**

1/ Намибийн төрийн удирдлагыг бүс нутаг, орон нутагт хэрэгжүүлэх зорилгоор бүс нутгийн болон орон нутгийн байгууллагад хуваагдах бөгөөд тэдгээрийн хуваарийг парламентын баталсан хуулийн дагуу тогтооно.

2/ Бүс нутаг, орон нутгийн байгууллагын хилийн заагийг арьсны өнгө, үндэстэн ястан, оршин суугчдын гарал үүслээс үл хамааран зөвхөн газар зүйн байдлаар тогтооно.

...

4/ Засаг захиргааны орон нутгийн эрх барих байгууллага нь парламентын баталсан хуулийн дагуу дүүрэг, обшин, тосгоны зөвлөл байх ба бусад нутгийн өөрөө удирдах байгууллага байна. Мужуудын хилийг бүрэн эрхэт комисс энэ зүйлийн 2-т заасны дагуу тодорхойлно.

Нэмэлт мэдээлэл: Намиби 13 бүс, 107 тойрогт хуваагдана. Засаг захиргааны хуваарийг бүрэн эрхэт комиссын санал оруулсанаар Үндэсний ассамблей батлах буюу буцаана.

3. Марокко Улс**Үндсэн хуулийн 94 дүгээр зүйл. Орон нутгийн нэгж.**

Хаант улс бүс нутаг, тойрог, муж, коммунд хуваагдана. Тэдгээрийг шинээр байгуулахдаа тусгай хууль гаргаж байгуулна.

Нэмэлт мэдээлэл: Марокко Улс 16 бүс, 62 тойрог, мужид хуваагдаж байв. 1997 онд бүс нутгийн тухай хууль баталж, шинээр бүс байгуулж одоо 37 муж, 2 милайгаас бүрдэж байна. Марокко Улс 20 томоохон хоттой. Үүнээс Касабланка, Рабат хот 16 бүсийн тоонд багтдаг.

4. ӨАБНУ

Үндсэн хууль (1997)-ийн 103 дугаар зүйл. Муж

1/ ӨАБНУ дор дурдсан мужид хуваагдана:

а/ Дорнод Кейл

б/ Чөлөөт улс

в/ Гаутенг

г/ Квазулу Наталь

д/ Мпумаланга

е/ Умард Кейл

ж/ Умард муж

з/ Бйруун хойт муж

и/ Өрнөд Кейл

2/ Мужуудын хилийг Үндсэн хууль батлагдах хүртэл мөрдөж байснаар тогтооно.

Нэмэлт мэдээлэл: 2007 оны байдлаар 1 саяаас дээш хүн амтай 6 муж, 500000-1000000 хүн амтай 8 муж, бүгд 20 муж байгаагийн дотор Йохансбург, Кейптаун, Тшване, Матлосане зэрэг хэд хэдэн хот хамрагддаг. Тэдгээрийн зарим нь хэдэн зуун жижиг суурингаас бүрддэг байна.

5. Япон Улс. Үндсэн хууль

Наймдугаар бүлэг. Орон нутгийн өөрийн удирдлага 92 дугаар зүйл.

Орон нутгийн нийтийн эрх зүйн этгээдийн зохион байгуулалт, үйл ажиллагаатай холбогдох журмыг орон нутгийн хараат бус байдлын зарчимд нийцүүлэн хуулиар тогтооно.

Нэмэлт мэдээлэл: 47 Мужаас /都道府県 todōfuken/ бүрдэх ба нэг нийслэл хот /to—Tokyo/. Хоёр хотын зэрэглэл /fu—Kyoto and Osaka/ 43 аймаг (ken), нэг тусгай дүүрэг)(dō—Hokkaidō) байна.

6. Бүгд Найрамдах Ардчилсан Лаос Улс.

Үндсэн хууль Наймдугаар бүлэг. Орон нутгийн захиргаа

75 дугаар зүйл. (шинэ) Бүгд Найрамдах Ардчилсан Лаос Улс нь аймаг, дүүрэг, тосгон гэсэн 3 түвшний орон нутгийн засаг захиргааны нэгжтэй байна.

Аймгийн түвшин нь аймаг болон том хотоос бүрдэнэ;

Дүүргийн түвшин нь дүүрэг болон хотоос бүрдэнэ;

Тосгоны түвшин нь тосгоноос бүрдэнэ.

Аймгийг засаг дарга, том хотыг том хотын засаг дарга, дүүргийг захирагч, хотыг хотын захирагч, тосгоныг тосгоны захирагч тус тус захирна.

Засаг дарга, захирагч, хот тосгоны захирагч нар нь өөрсдийнх нь ажилд туслах үүрэг бүхий орлогчтой байна.

Шаардлагатай гэж үзсэн тохиолдолд Үндэсний ассамблейгаас Тусгай бүсийг бий болгох шийдвэр гаргаж болох бөгөөд тусгай бүс нь аймагтай ижил статустай байна.

77 дугаар зүйл. (шинэ) Хотын захирагч нь хотын хөгжил, хотын нийтийн үйлчилгээг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, захирах, хотын төлөвлөгөөнд заасны дагуу цэвэр байдал, дэг журмыг сахиулах болон хууль, журамд заасан бусад эрх үүргийг хэрэгжүүлэх эрх, үүрэгтэй.

78 дугаар зүйл. Тосгоны захирагч нь төрийн шийдвэр, тушаал, хуулийг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах, тосгонд нийгмийн дэг журам, энх тайвныг сахиулах, тосгоныг бүх талаар хөгжүүлэх асуудлыг хариуцна.

Нэмэлт мэдээлэл: Лаос улс нь 18 аймагт хуваагдах бөгөөд (khoueng), нэг хотын захиргаа, нэг тусгай бүсээс (khetphiset) бүрдэнэ.

7. Бүгд Найрамдах Киргиз Улс.

Үндсэн хууль Хоёрдугаар хэсэг. Орон нутгийн төрийн захиргаа

76 дугаар зүйл.

Аймаг, дүүрэг, хотод гүйцэтгэх эрх мэдлийг нутгийн захиргааны байгууллагууд хэрэгжүүлнэ.

77 дугаар зүйл.

1. Орон нутгийн төрийн захиргааны байгууллага нь Үндсэн хууль болон бусад хуульд үндэслэн үйл ажиллагаа явуулна.
2. Орон нутгийн төрийн захиргааны байгууллагын шийдвэрийг холбогдох нутаг дэвсгэрт заавал биелэгдэх шинжтэй эрх зүйн актыг эрх хэмжээний хүрээнд гаргаж болно.

Нэмэлт мэдээлэл: Киргиз улс нь долоон мужаас (oblastlar) бүрдэх бөгөөд нэг хот (shaar) байна.

8. Бангладеш Улсын Үндсэн хууль

Гуравдугаар бүлэг. Нутгийн өөрийн удирдлага. 59 дүгээр зүйл.

1. Бүгд найрамдах улсын засаг захиргааны нэгж тус бүрт хуулийн дагуу сонгогдсон гишүүдээс бүрдсэн нутгийн өөрөө удирдах байгууллага байна.
2. Үндсэн хууль болон бусад хууль тогтоомжид заасны дагуу энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт дурьдсан байгууллага нь өөрийн засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж дээр парламентаас баталсан хуульд заасан чиг үүргийг гүйцэтгэнэ:
  - засаг захиргаа болон албан тушаалтны чиг үүрэг;
  - нийгмийн дэг журмыг сахиулах;
  - олон нийтийн үйлчилгээ ба эдийн засгийн хөгжлийг дээшлүүлэх төлөвлөгөөг зохиож, гүйцэтгэх.

9. Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Үндсэн хууль 117 дугаар зүйл.

1. Нутгийн өөрөө удирдах байгууллага орон нутгийн иргэдийн нийгмийн халамжийн асуудал болон хуульд заасны дагуу нутаг дэвсгэрийн хэмжээний эдийн засаг, нийгмийн амьдралын асуудлыг бие дааж шийдвэрлэнэ.
2. Нутгийн өөрөө удирдах байгууллагын төрлийг хуулиар тогтооно.

Нэмэлт мэдээлэл: Өөрөө удирдах 8 муж(Do•도), 5 бие даасан хот Bu(부), 20 газар Мок (목) бүрдэнэ.

10. Бүгд Найрамдах Куба Улс

Үндсэн хууль. Есдүгээр бүлэг. Улс төр-захиргааны хуваарь, 102 дугаар зүйл.

Улс орон улс төр захиргааны зорилгоор аймаг, хотод хуваагдах бөгөөд тэдгээрийн тоо, хил хязгаар нэрийг хуулиар тогтооно.

Хуулиар шинэчилсэн хуваарийг тогтоож болно.

Нэмэлт мэдээлэл: Куба улс нь 15 муж, нэг тусгай хотын захиргаанаас бүрдэнэ. 2010 оны 8 дугаар сард Үндэсний хурлаас шинээр хоёр муж бий болгосон.

11. Нидерландын Вант Улс.

Үндсэн хууль. Долоодугаар бүлэг. Аймаг, хот, усны зөвлөл болон бусад нийтийн захиргааны байгууллага

123 дугаар зүйл.

1. Аймаг болон хот нь Парламентын актаар тарж, шинээр байгуулагдаж болно.
2. Парламентын актаар хотын болон аймгийн хилийн заагийг шинэчлэн тогтоож болно.

Нэмэлт мэдээлэл: 12 муж, 418 хотын захиргаанаас бүрдэнэ.

12.Украин Улс

Үндсэн хууль. Арван нэгдүгээр бүлэг. Нутгийн өөрийн удирдлага

140 дүгээр зүйл.

- Нутгийн өөрийн удирдлага гэдэгт нутаг дэвсгэр дэх олон нийт буюу тосгоны оршин суугчид, эсхүл хэд хэдэн тосгоны оршин суугчдын сайн дурын холбоо, гацааны оршин суугчид, том хотын оршин суугчид нь орон нутгийн шинжтэй асуудлаа Үндсэн хууль болон бусад хуулиар тогтоосон хязгаарын хүрээнд бие даан шийдвэрлэх эрхийг эдэлнэ.
- Киев хот болон Свестаполь дахь нутгийн өөрийн удирдлагыг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой онцлог асуудлуудыг Украины тусгай хуулиар зохицуулна.
- Нутгийн өөрийн удирдлагыг орон нутгийн олон нийт хуульд заасан журмын дагуу хэрэгжүүлэх ба шууд хэлбэрээр болон нутгийн өөрийн удирдлагын байгууллага болох тосгон, гацаа, хотын зөвлөл болон тэдгээрийн гүйцэтгэх байгууллагаар дамжуулан хэрэгжүүлнэ.
- Дүүрэг ба аймгийн зөвлөлүүд нь нутгийн өөрийн удирдлагын байгууллагууд бөгөөд тосгон, гацаа, хотын нутаг дэвсгэрийн олон нийтийн эрх ашгийг төлөөлнө.
- Хот, дүүргийн захиргааны зохион байгуулалтын асуудлыг хотын зөвлөл бүрэн эрхийнхээ хүрээнд шийдвэрлэнэ.
- Тосгон, гацаа, хотын зөвлөл нь оршин суугчдын санаачилсны дагуу танхим, гудамж, хороолол болон бусад нийтийн өөрийн удирдлагын байгууллагыг байгуулж, тэдгээрт санхүү, хөрөнгө, болон бүрэн эрхийг шилжүүлж болно.

Нэмэлт мэдээлэл: 12 муж, 418 хотын захиргаанаас бүрдэнэ.

13. Бүгд Найрамдах Португал Улс

Үндсэн хууль. Наймдугаар бүлэг. Нутгийн удирдлага

235 дугаар зүйл. Нутгийн удирдлага бол ардчилсан нийгмийн салшгүй хэсэг мөн.

236 дугаар зүйл. Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн хэлбэр

1.Португалийн эх газар нь дүүрэг, хот, районд хуваагдана.

2.Азорэс болон Мадейрийн өөртөө засан тогтнох тойрог нь муж, дүүрэгт хуваагдана.

3.Хот, арлын эрх зүйн үндсийг хуулиар тогтооно.

Нэмэлт мэдээлэл: Хоёр өөртөө засах муж /Regixes Autynomas/, 18 дүүрэг / Distritos/, 7 их хотын зэрэглэлийн газар /Grande Brea Metropolitana/, 12 хотын нэгдэл / Comunidades Urbanas/ 308 хотоос /Concelhos/ бүрдэнэ.

14. Оросын Холбооны Улс. Үндсэн хууль

5 дугаар зүйл

1. Оросын Холбооны улс нь бүгд найрамдах улс, муж, хязгаар, холбооны /улсын/ зэрэглэлийн хот, автономит муж, автономит тойрог гэсэн эрх тэгш субъектүүдээс бүрдэнэ.

Нэмэлт мэдээлэл:

ОХУ-ын холбооны субъектын тоонд Москва, Санкт-Петербургээс гадна нийт 20 том хотоос 12 хотын нэрээр нэрлэгддэг холбооны субъект байна.

15. Казахстан Улс. Үндсэн хууль, 1 дүгээр бүлэг. 2 дугаар зүйл.

3.Тус улсын засаг захиргаа-нутаг дэвсгэрийн байгууламж, улсын нийслэлийн эрх зүйн байдлыг хуулиар тогтооно.

Нэмэлт мэдээлэл:

Казахстан Улс 14 мужид хуваагдах бөгөөд мужууд нь дүүрэгт хуваагддаг. 14 мужид Астана, Алма-Атагаас гадна 8 хот муж багтдаг байна.

16. Румын Улс. Үндсэн хууль

1991 оны Үндсэн хуулиар тус улсын нутаг дэвсгэр нь засаг захиргааны хувьд коммун, хот, уезд /хошуу/-эд хуваагдана гэж заажээ.

Нэмэлт мэдээлэл:

Румын Улс засаг захиргааны 41 тойрог, нийслэл Бухарестад хуваагдана. Тойргууд нь хот, коммунд хуваагддаг. Одоогийн байдлаар 319 хот 2686 коммун байгаа бөгөөд 113 хот дүүргийн эрх хэмжээтэй байна.

17. Болгар Улс. Үндсэн хууль, 135 дугаар зүйл.

(1) Болгар улсын нутаг дэвсгэр нь коммун, мужид хуваагдана. Тус улсын нутаг дэвсгэрийн хуваарь, нийслэл болон бусад том хотуудын эрх зүйн байдлыг хуулиар тогтооно.

(2) Засаг захиргаа-нутаг дэвсгэрийн шинэ нэгж, түүний өөрийн удирдлагын байгууллагыг хуулиар байгуулж болно.

136 дугаар зүйл

(1) Коммун нь засаг захиргаа-нутаг дэвсгэрийн үндсэн нэгж бөгөөд түүнд нутгийн өөрийн удирдлага хэрэгжинэ.

(2) Коммуны хилийг хүн амын саналын дагуу шийдвэрлэнэ.

(3) Коммун нь хуулийн этгээд мөн.

Нэмэлт мэдээлэл: Болгар Улс София болон том хотуудын нэрээр нэрлэсэн 28 мужид хуваагддаг.

18. Чех Улс. Үндсэн хууль, 99 дүгээр зүйл.

Бүгд найрамдах Чех улс нь нутгийн өөрийн удирдлагын үндсэн нэгж болох коммунд хуваагдана. Түүний дээд шатны нутгийн өөрийн удирдлагын нэгж нь земель, муж болно.

Нэмэлт мэдээлэл: 2000 оноос эхлэн Чех Улс 13 муж, Прага хотод хуваагдах болжээ. Мужийн хурал байгуулагдан ажиллах бөгөөд гүйцэтгэх эрх мэдлийг мужийн зөвлөл, мэр удирдах журамтай. Будойвице, Пильзень, Карловар, Либерец, Оломуц зэрэг хотуудын нэрээр нэрлэгдсэн мужууд байгаагаас гадна Брно зэрэг томоохон хотууд мужийн төв байна.

19. Литва Улс. Үндсэн хууль, 11 дүгээр зүйл.

Литва улсын нутаг дэвсгэрийн нэгж түүний хилийг хуулиар тогтооно.

Нэмэлт мэдээлэл: Литва улс нь 10 тойрогт хуваагдах бөгөөд тэдгээр нь 60 дүүрэг, 500 гаруй орон нутгийн нэгжид хуваагддаг. 60 дүүргийн нэлээд нь хотууд байдаг. Дүүрэг шууд сонгуулиар байгуулагдсан хурал ажиллах бөгөөд дүүргийн дарга, орон нутгийн нэгжийн удирдлагыг томилдог байна. Тэдгээрийг сонгодог болох тухай яригддаг ч Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагатай тулгараад байгаа юм байна.

Ашигласан материал:

1. http://www.kantei.go.jp/foreign/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html
2. <http://www.lexadin.nl/wlg/legis/nofr/oeur/lxwelao.h>
3. <http://www.libertas-institut.com/de/mittelsteuropa/Kyrgyz%20Constitution.pdf>
4. <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1337335#.D0.9C>
5. http://www.servat.unibe.ch/icl/ks00000_.html
6. http://www.cubernet.org/ref/dis/const_92_e.htm
7. <http://www.legislationline.org/documents/section/constitutions/country/12>
8. <http://www.rada.gov.ua/const/conengl.htm>
9. <http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc.cgi?docid=94900020.tv&dbnum=62>
10. <http://www.parliament.bg/en/const>
11. <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1337335#.D0.9C>
12. <http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/docs/laws/1993/1.html>
13. <http://www.lexadin.nl/wlg/legis/nofr/eur/lxwepor.htm>

***